

АҚЫРТАС ПЕН АТЛАҚ АТАУЛАРЫНЫҢ ҮНДЕСТІГІ

© 2020 ж. Орынбай Жаңабайұлы Ошанов¹

¹«Ұлы даланы зерттеу институты» ЖШС,
Алматы қ., Қазақстан. E-mail: dadan_@mail.ru

Аннотация. Мақалада ортағасырлық Атлақ қаласы және бүгінгі Ақыртас қала жұртына байланысты мәселелер қозғалады. Атлақ сөзінің ортағасырлық араб жылнамаларында жазылу үлгісі және оны түрлі басылымдардағы оқу нұсқалары көрсетіледі. Автор М. Қашғаридың жазбасындағы Атлақ сөзін бірқатар аудармашылардың қалай оқығанына мән беріп, олардың ешқайсысының бүгінгі атауына сәйкес оқымағынан, керісінше «Утлук», «Отлык», «Итлик», «Атлук» деген нұсқада келгеніне назар аударады. Сонымен бірге бұл қала атауын түсіндіруге арналған екінші «Отылығ» деген сөздің мағынасына және аудармашылардың оны «оттық», «ақыр» деп қарастырғанына иек артып, аталмыш қаланың бүгінгі Ақыртас қала жұрты екендігі туралы шешімге келеді. Сондай-ақ Ақыртас қаласының екінші бір нұсқасы Касрибас қаласы туралы сөз болады. Ақыртас пен Таскотан атауларының қайсысын алып қарасаңыз да Атлақ сөзінің мағынасы «атқора», «оттық» ұғымдарымен үндес шығатыны жазылады. Ортағасырлық қала атауларын дұрыс түсінуде кешенді зерттеулердің маңыздылығына назар аударылады.

Түйін сөздер: археология, М. Қашғари, Макдиси, Ақыртас, Атлах, Отлык, Касрибас, оттық, астау, ақыр, лингвистика

ВЗАИМОСВЯЗЬ НАЗВАНИЙ «АКЫРТАС» И «АТЛАХ»

Орынбай Жаңабайұлы Ошанов¹

¹ТОО «Институт исследования Великой степи», г. Алматы, Қазақстан.
E-mail: dadan_@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы, связанные со средневековым городом Атлах и городищем Ақыртас. Показаны примеры написания слова «Атлах» в средневековых арабских хрониках и различные варианты его чтения в изданиях. Автор обращает внимание на то, как ряд переводчиков переводили слово «Атлах» в книге М. Кашгари, и ни один из них не читал его в соответствии с его нынешним названием (т.е. «Атлах»), а наоборот читали как «Утлук», «Отлык», «Итлик», «Атлук». Автор указывает, что в труде Махмуда Кашгари значение слова «Атлах» - «отлык» (перевод: «ясли», «кормушка», «корыто с кормом»). Все специалисты переводили это слово как «отлык», «ақыр», «стойло» и т.д. На основе этих сведений автор пришел к выводу, что город Атлах – это название городища Ақыртас. В статье указывается и другое название города Ақыртаса – город Касрибас. Еще одно название города Ақыртас в народе упоминается как Таскотан. Какое бы из названий «Ақыртас» или «Таскотан» не выбрать, оба созвучны со смыслом слова «Атлақ» – «конюшня», «кормушка» (оттық). Подчеркивается важность комплексных исследований в правильном понимании названий средневековых городов.

Ключевые слова: археология, М. Кашгари, Макдиси, Ақыртас, Атлах, Отлык, Касрибас, конюшня, стойло, лингвистика

INTERCONNECTION OF NAMES “AKYRTAS” AND “ATLAKH”

Orynbay Zh. Oshanov¹

¹LLP “Institute for research of the Great steppe”, Almaty, Kazakhstan.

E-mail: dadan_@mail.ru

Abstract. The article deals with issues related to the medieval city of Atlakh and the modern settlement of Akyrta. Examples of the spelling of the word Atlakh in medieval Arabic chronicles and various versions of its reading in publications are shown. The author points out that in the work of Mahmud Kashgari the meaning of the word “Atlakh” is “otlyg” (translation: “trough”, “feeding trough”, “trough with feed”). Other translators also translated this word as “otlyg”, “akyr”, “stall”, etc. On the basis of this information, the author concluded that the city of Atlakh is today’s Akyrta. The article also indicates another name for the city of Akyrta – the city of Kasribas. Another name of the city Akyrta the people referred to as Taskotan. Whichever of the names Akyrta and Taskotan you choose, both are consonant with the meaning of the word Atlak – “stall”, “trough” (otlyk). The importance of comprehensive research in the correct understanding of the names of medieval cities is emphasized.

Keywords: archaeology, M. Kashgari, Makdisi, Akyrta, Atlakh, Otlyk, Kasribas, stall, stable, linguistics

Kipicne

Жамбыл облысы тарихи ескерткіштері жағынан өте көп шоғырланған және жете зерттелген аймақтардың қатарына жатады, әрі ескерткіштері бірегейлігімен көзге түседі. Өлкеде отырықшылық қала мәдениеті мен көшпелі мәдениет қатар тоғысып, ғасырлар бойы өзара тығыз қарым-қатынаста өмір сүріп келді.

Тараз қаласы ортағасырларда (түргеш және қарахан мемлекеттері кезінде) екі рет астаналық маңыз атқарды. Тараздың астана болуы жайдан-жай емес. Өйткені Тараз өте түйінді жерде, әрі тоғыз жолдың торабында орналасқан. Осы себепті ерте заманнан халықаралық маңызға ие болды. Сол ортағасырдың өзінде Евразия құрлығы үшін өзекті болған кейбір геосаяси жағдайлардың түйіндері осы Тараздың іргесінде шешілді. Олардың қатарында 1269 жылғы Талас құрылтайы және 751 жылы қытайлық Тань империясының үстемдігін тоқтатқан белгілі Атлак шайқасы бар.

Ортағасырлық Тараз тек транзиттік маңызда ғана емес, өзінен жан-жаққа тарам-тарам жол шыққан қала. Тараздың жан-жағында шашырай орналасқан ортағасырлық қала-спутниктері де жетерлік.

Материалдың сипаттамасы

Жалпы, осы Тараз төңірегіндегі қалалар жөнінде бізде түйінді мәселелер бар, ол қала-жұрттарының ортағасырдағы және бүгінгі атауларынан шығады.

Ортағасырлық араб деректерінде кездесетін қала атауларының көпшілігі бүгінде ұмытылып кеткені анық. Тек өзі аттас өзен-су бойында орналасқан Меркі, Құлан, Аспара секілді қала атаулары ғана сақталып қалды. Қалған қала-жұрттары бүгінде халық аузында Ақыртас, Жуантөбе, Ақтөбе, Бектөбе, Қоңырбай төбе және т.с.с. аталып жүр. Ал, бұл қалаларды зерттеуде ортағасырлық жазба деректердегі және бүгінгі қолданыстағы атауларды қаншалықты дұрыс сәйкестендіріп айтып жүрміз?! Қала атаулары араб жылнамасында,

яғни түпнұсқада қалай жазылған? Тарихшылар мен аудармашылар бұл туралы не дейді? Бұл жергілікті халықты ғана емес кәсіби мамандарды толғандырып жүрген күрделі сұрақтар.

Осындай атауы бірізге түспеген әрі жұмбағы мол қаланың бірі – бүгіндегі Ақыртас қала-жұрты болса, екіншісі араб деректеріндегі Атлақ қаласы. Бұл қалалар жайлы кейінгі зерттеулер қорытындылары қандай, соған тоқтала кетейік.

Ақыртас қала-жұртында көптеген зерттеушілер жұмыс істеді (археологтар А. Бернштам, Г. Пацевич, К. Байпақов, архитектор Т. Бәсенов және т.б.), дегенмен ортақ пікір жоқ [Бернштам, 1949; Пацевич, 1949; Байпаков, 2018; Басенов, 1950]. Қала маңызынан басқа, бұл ескерткішті керуен-сарай, пұтхана, несториандық құрылыс, сарай-бекініс және т.б. құрылыстар түрінде қарастырып келе жатыр. Ақыртас қала-жұртын кезінде В. Каллаур жазба деректердегі Касрибас қаласымен байланыстырған [Каллаур, 1897, с. 8].

Ортағасырлық Атлақ қаласына келсек, ол бүгінде Тараздан оңтүстікте орналасқан Жуантөбе қала-жұртымен байланыстырылып жүр. Археолог А. Бернштамның пікірі және кейінгі уақытта осы Жуантөбе қаласын зерттеу кезінде табылған, тас бұйымдағы «Атлах» деген жазу зерттеушілер үшін ортағасырлық Атлақтың Жуантөбе екендігіне еш күмән қалдырмаған секілді [Байпаков, 1989, с. 91].

Дегенмен зерттеушілердің бұл мәселеде асығыс шешім шығармағаны жөн. Бұл ғылымның әр саласын қамти отыра жан-жақты зерттеуді, кешенді тұрғыдан келуді қажет ететін мәселелер. Қала атауларын анықтауда шешуші ролді археология

ғылымы ғана атқармайтыны анық. Бұл тұста археологиядан бөлек медиевистикалық және лингвистикалық зерттеулерді қоса тартып, кешенді тұрғыдан келген дұрыс.

Ортағасырлық араб жылнамаларында кездесетін Атлақ қаласына келетін болсақ, бұл жөнінде IX–XI ғғ. араб саяхатшылары, географтары және т.б. мәліметтер қалдырған. Қысқаша соларға тоқтала кетейік. Атлақ қаласы туралы жазатын қос жылнамашы әл-Макдиси бар. Екеуі де замандас. Тек біреуі ғана Атлақ жөнінде толыққанды мәлімет береді. Бұл Макдиси қосымша әл-Мукаддаси деген атпен танымал. Ол Атлақтың үлкен қала, ішінде мешіті бар, әрі қаланың сыртында бау-бақшалы ауылдардың (рустак) және базары бар шағын мекендердің (рабад) болғандығы туралы жазған [Волин, 1960, с. 82].

Атлақ қаласы жайлы саяхатшы ибн Хаукал да жазады. Хаукалдың жазбасы да әл-Макдисидікі (екінші) сияқты. Онда Атлах жай ғана басқа қалалардың қатарында аталады. Атлақ қаласының жазба деректерде соңғы аталуы XI ғасыр (М. Қашғари еңбегінде). Бұдан кейін тарихи сахнадан Атлақ қаласы атауы мүлдем өшеді.

Талдау

Меніңше бүгінгі Ақыртас қала-жұрты ортағасырдағы Атлақ қаласының орны болуы тиіс. Екеуі бір қала, Атлақ – Ақыртастың жазба деректерге түскен көне атауы. Ең бастысы, зерттей келгенде бұл екі атау мағынасы жағынан бір-бірінен әлі алыс кетпегенін көреміз.

Біз Атлақ атауының әлі күнге не мағына беретініне назар аудармай келеміз. Атлақ ортағасырлық

авторларда түрліше жазылған. Мысалы, М. Қашғариде «**اتلق**», Макдисиде (эл-Мукаддаси) «**اتلغ**», яғни біреуінде «Атлақ» (әзірге осылай деп алайық), екіншісінде «Атлах» деп келеді. Сонымен қатар «Атлақ» сөзі араб жылнамаларында хәрәкәттық (фәтха, кәсра, дамма) жазылуына байланысты түрлі дыбыста оқыла беруі мүмкін. Мысалы «Атлық», «Атлых», «Утлук», «Атлук», «Итлик» және т.б. Бұл тұста біз үшін негізгі сенім артатын дүние М. Қашғаридың «Диван лугат ат-турк» еңбегі болуы тиіс. Басқа араб жазбаларымен (саяхатшылар, географтар, тарихшылар және т.б.) салыстырғанда М. Қашғаридың еңбегі таза түркі тіліне арналған туынды. Өзі де түркі тілінің маманы, лингвист, «ортағасырлық филолог» деген атағы бар. Ол өз еңбегінде әрбір түркі сөзінің жазылуына және мән-мағынасына анықтама беріп отырған. Ал, Шу-Талас бойының ортағасырлық қалалары аталатын араб деректеріне келетін болсақ, бұлардың 90 пайызы (осы қалаларға қатысты тұстары) жылнама дегеннен көрі «жолсапарлық анықтамалар» деуге келеді.

Атлақ және Ақыртас қаласына ортақ жұмбақтың шешуі М. Қашғаридың еңбегінде жатыр. М. Қашғаридың қолжазбасында Атлақ атауы арабша «**اتلق**» түрінде, яғни ешқандай хәрәкәтсіз (тиісті белгілерсіз) жазылған. Сондықтан оны мамандар өз пайымдауларына қарай (жоғарыда жазғанымыздай) «Атлақ», «Атлық», «Атлук», «Отлық», «Итлик» және т.б. оқи береді. Сонымен бірге осы қала атауының жанында «**اتلق**» деген түсініктеме берілген. Байқап тұрғанымыздай қала атындай емес, қолжазбада бұл соңғы сөз хәрәкәтімен толық жазылған. Яғни, хәрәкәті даммалы, сондықтан

«а» әрпі «у»-ға айналып, ал «л» әрпіне «у» қосылып – «лу» болып өзгереді. Бұл сөз еш бұлтартпастан «утлук», яғни «отылық» деп оқылады. Әрі көп зерттеушілер қала атын дұрыс оқуда осы соңғы «отылық» сөзіне арқа сүйейді.

М. Қашғаридың еңбегі әлем халықтарының көптеген тілдеріне аударылған, соларда осы екі сөздің (**اتلق**) қалай оқылғанына назар аударайық. Өйткені бұл мамандардың оқу үлгісі бізге Атлақ атауының дұрыс оқылуына және мән-мағынасын түсінуімізге кең жол ашады.

2010 ж. Мәскеуден шыққан басылымда (А. Р. Рустамовтың оқуында) – «utluk», яғни «Отлық». Кітапта: «**اتلق** utluk – название города вблизи Тараза» деп беріледі. А. Р. Рустамов бұл сөздің «қолжазбада хәрәкәты жоқ» деп нақтылап кетеді [Махмуд ал-Кашғари, 2010, с. 125]. Ол бұл сөзді оқуда қала атауының жанында, қосымша анықтама ретінде берілген келесі сөзге иек артқан. Онда: «**اتلق** utlug» - это стойло в их [т.е. жителей данного города] языке» деген жолдар бар [Махмуд ал-Кашғари, 2010, с. 125].

1939–1941 жж. Түркияда шыққан аудармада (Б. Аталай) қала атын (**اتلق**) өз пайымдары бойынша, ал отлықты (**اتلقى**) хәрәкәтіне сай оқыған. Онда: «Итлик: Таразға жақын бір шаһар аты. Отлук: олардың тілінде емілік, ақыр» деп аударылған [Divanü Lûgati't-Türk Tercümesi, 1939–1941, с. 98]. Ал, өзбек аудармашылары (1967 жылы Ташкентте шыққан Индекс-сөздікте) бұл тұста аса мән бермеген секілді. Екеуінің басын қосып «Атлук – Тараз шаһары; «Атлук – (Тараздықтардың тілінде) атхана» деп қысқа қайырған [Девону луғотит турк, 1967, с. 27, 397]. Өзбек

мамандары «**أثلق**» сөзінің хәрәкәтін назарға алмастан қала атауымен бірдей «Атлук» деп оқи салғаны көрініп тұр. Әрі, Атлақты Тараз шаһарына теңеп жіберген.

2005 жылы Алматыда басылған нұсқада: «утлук **أثلق** – название города возле Тараза. В их наречии утлук обозначает «конюшня» деп келеді [Махмуд ал-Кашғари, 2005, с. 129]. Тек бұл жерде аудармашы (З.-А. М. Ауэзова) «утлуктың» арабша жазылуын қала атауында ғана келтіріп, әрі хәрәкәт даммамен берген. Жоғарыда жазғанымыздай қолжазбада қала атауы еш хәрәкәтсіз жазылған (**اتلق**).

2002 жылы Пекинде шыққан нұсқада екі атауды да «отлык» деп оқыған. Бұл жерде қолжазбаға сәйкес бірі хәрәкәтсіз, келесісі хәрәкәт даммамен берілген. Кітапта: «Отлык – Тараздың маңындағы бір қаланың аты. Отлык – осы қаланың (Отлык) тұрғындарының тілінде «жайылым» (жем-шөп, оттық) деген мағынада» (аудар. көмектескен: Өмірбек Қанай, Зеңгір Ерлан) деп келеді [喀什葛里, 2001, с. 106].

Байқағанымыздай қала атауында зерттеушілердің нұсқалары біртекті емес. Ал екінші сөзде барлығының аудармалары мағыналас, яғни «отлыкты» бірі «атқора», екінші жақ «атқа жем-шөп беретін орын», «ақыр» ретінде қарастырады.

Түйін

Сонымен *М. Қашғаридың* бұл екі сөзін қорытатын болсақ, келесідей мағына шығады: «Отлык – Тараз маңайындағы қаланың аты. Отлык – олардың тілінде [атқа] жем-шөп беретін орын». Отлык бүгінгі тілмен айтқанда – оттық. Бұл жағынан түріктердің «Отлык – емілік, ақыр»,

Пекин нұсқасындағы «жайылым (жем-шөп, оттық)» және Мәскеулік нұсқадағы «стойло (жем-шөп беретін орын)» деген аудармалар дәл келеді.

От – қазақтaшөппен байланысты екендігі белгілі. Мысалы өрістегі жайылымның тықырлануын «жердің оты қашты» немесе атты қораға байлап, алдына шөп салғанды «атты отқа қойдың ба?» деп сұрап жатады. М. Қашғаридың түсіндірмесінде көне түркілерде де «от» еш өзгеріссіз, шөпті білдіреді.

Қазақтағы «оттық» сөзінің мағынасы, маңызы дәл сол мың жылғы қалпында (малға жем-шөп беретін орын). *Оттықтың* синонимдеріне келсек: *астау, науа және ақыр*. «Ақыр» синонимі, әрі түрік тілінде оттықтың «ақыр» аталуы ортағасырлық Отлык (Атлақ) қаласының бүгінгі Ақыртас екендігінің түсіндірмесі және дәлелі болмақ.

Бұл қаланың құрылыс ерекшелігі халық жадында *оттық, ақыр* атауларын тудырды. Құрылыс барысында пайдаланған түрлі тас қалыптары, өзгеше материалдар қаланың Оттық (Отлык) аталуына себепші болса, арада мың жылдан астам уақыт өтіп бұл атауы ұмыт болса да, халық қала жұртында жатқан тастың пішіндеріне (қашалған тастар, тас бетіндегі ойықтар, емізіктер) қарап ту бастағы атауынан алыс кетпей Ақыртас атап келеді. Яғни, мыңжылбұрынғы «Оттық» (Отлык) пен бүгінгі «Ақыртас» атауларының арасында еш айырмашылық жоқ деп айтуға болады.

В. Каллаурдың Ақыртасты араб деректеріндегі Касрибас қаласымен теңеуін жоққа шығаруға болмайды. Өйткені Касрибас қаласы аталатын авторларда (Кудамa ибн-Жафар, ибн-Хордадбех, әл-Идриси) Атлақ

кездеспейді. Дәл сол сияқты Атлақты жазатын авторларда (қос Макдиси, Хаукал, Қашғари) керісінше Касрибас қаласы аталмайды. Соған қарағанда Касрибас Ақыртастың қосымша бір атауы болуы мүмкін. Атлақ қаласы араб жазбаларында орналасу реті бойынша Касрибас секілді Тараздан кейін 2–3 қаладан кейін орын алады.

Бір қалада екі атаудың болуы таңғаларлық жайт емес. Ақыртас бүгінде кеңінен танымалдыққа ие болған атау. XIX ғ. Ақыртастың халық арасындағы тағы бір атауы – Тасқотан болатын. Тасқотан туралы мәліметтер Н. Маевтың еңбегінде кездеседі [Маев, 1873, с. 296]. Тасқотан мен Ақыртас атауының қайсысын алсаңыз да Атлақ қаласының мағынасына байланысты «атқора», «оттық» ұғымдарынан алыс кетпегенін көресіз. «Қотан» - деп қазақ ұсақ малды түнгі орынға иіретін жерді айтады. Негізі қотанда қоршау (шарбақ) болмайды.

Егер ортағасырлық Атлақ (Отлық) қаласын бүгінгі Ақыртас

қала-жұртымен байланыстырсақ, біз үшін терең тарихтың беті ашыла бастайды. Ақыртас қала-жұрты бір кезде қайнаған өмірдің ортасы болып шығады. Сондықтан бұл қала тіршілігінің тоқтауын қараханидтер мен кидандардың (қарақытайлар), сондай-ақ Хорезмшахпен арада болған XII ғ. соңы және XIII ғ. бас кезіндегі оқиғалардан іздеген жөн [Джувейни, с. 249–250].

Қорыта айтқанда, ортағасырлық жазба деректердегі қала атауларын бүгінгі күндегі қолданыстағы атаулармен сәйкестендіру және бірізге түсіру өте күрделі мәселе. Ол археологиялық қазба жұмыстарын ғана емес, жан-жақты ғылыми зерттеулерді және талдауларды қажет етеді. Әрі бұл мәселеде қала атауларының түпнұсқада жазылуына да жете мән беру де шешуші рөл атқаратынын ескергеніміз дұрыс. Осындай кешенді зерттеулер нәтижесінде ғана тарихи жұмбақтың шешуі табылып, ақиқаттың беті ашылары сөзсіз.

ӘДЕБИЕТ

1. Байпаков К.М. Архитектурно-археологический комплекс Ақыртас // Қазақстан археологиясы. 2018. № 1–2. С. 118–132.
2. Байпаков К.М. Средневековые города Казахстана на великом Шелковом пути. Алматы: Ғылым, 1998. 212 с.
3. Басенов Т.К. О сооружении Тас-Акыр // Известия АН КазССР. Сер. архит. 1950. Вып. 2. С. 83–89.
4. Бернштам А.Н. Таласская долина (1936–1938 гг.) // Труды Семиреченской археологической экспедиции. Материалы и исследования по археологии КазССР. Алма-Ата, 1949. Т. I. С. 17–22.
5. Волин С. Сведения арабских источников IX–XVI вв. о долине реки Талас и смежных районах // Тр. ИИАЭ АН КазССР. 1960. Т. 8. С. 72–92.
6. Девону луғотит турк. Индекс-луғат / Сост. под рук. и при участии Г. Абдурахманова и С. Муталлибова. Ташкент: Фан, 1967. 550 б.
7. Джувейни. Чингисхан. История Завоевателя Мира / Пер. с англ. на рус. яз. Е.Е. Харитоновой. М.: Магистр-Пресс, 2004. 690 с.
8. Каллаур В.А. Древние местности Аулиеатинского уезда на старом караванном пути из Тараза (Таласа) в Восточный Туркестан // ПТКЛИА. 1897. Год первый. С. 1–9.
9. Маев Н. От Ташкента до Кульджи // Материалы для статистики Туркестанского края. Ежегодник. 1873. Вып. II. С. 294–325.
10. Махмуд ал-Кашғари. Диван лугат ат-турк (Свод тюркских слов): в 3-х т. / Пер. с араб. А.Р. Рустамова. Под. ред. И.В. Кормушина. М.: Восточная литература, 2010. Т. 1. 461 с.

11. Махмуд ал-Кашгари. Диван Лугат ат-Турк / Перев., предисл. и комментарии З.-А.М. Ауэзовой. Алматы: Дайк-Пресс, 2005. 1288 с.
12. Пацевич Г.И. Ахыр-Таш // Вестник АН КазССР. 1949. № 4. С. 80–85.
13. Divanü Lûgati't-Türk Tercümesi. Çeviren Besim Atalay. Ankara, 1939–1941. T. I. 532 б.
14. 麻赫穆德·喀什葛里 突厥语大词典 第一卷. 北京：民族出版社, 2001. 554页

REFERENCES

1. Baipakov, K. M. 2018. In: *Kazakhstan Archeology*, 1–2, 118–132 (in Russian).
2. Baipakov, K. M. 1998. *Srednevekovyye goroda Kazakhstana na velikom Shelkovom puti (Medieval cities of Kazakhstan on the Great Silk Road)*. Almaty: “Gylm” Publ. (in Russian).
3. Basenov, T. K. 1950. In: *Izvestiya Akademii nauk KazSSR. Seriya arhitekturnaya (News of the Academy of Sciences of the Kazakh SSR. Architectural Series)*, 2, 83–89 (in Russian).
4. Bernshtam, A. N. 1949. In: *Trudy Semirechenskoy arheologicheskoy ekspeditsii Materialy i issledovaniya po arheologii Kazahskoi SSR (Proceedings of the Semirechensk archaeological expedition. Materials and research on the archeology of the Kazakh SSR)*, I. Alma-Ata (in Russian).
5. Volin, S. 1960. In: *Trudy Instituta istorii, arheologii i etnografii AN KazSSR (Proceedings of the Institute of History, Archeology and Ethnography of the Academy of Sciences of the Kazakh SSR)*, 8, 72–92 (in Russian).
6. Abdurahmanov, G., Mutallibov, S. (compl.). 1967. *Dewony lugotit turk. Indeks-lugat (Compendium of the languages of the Turks. Index-dictionary)*. Tashkent: “Fan” Publ. (in Uzbek and Russian).
7. Dzhuveyni. 2004. *Chingiskhan. Istoriya Zavoyevatelya Mira (Genghis Khan. History of the Conqueror of the World)* / Kharitonova, Ye. (translator). Moscow: “Magistr-Press” Publ. (in Russian).
8. Kallaur, V. A. 1897. In: *Protokoly Turkestanskogo kruzha lyubitelej arheologii (Protocols of the Turkestan circle of archeology amateurs)*, 1, 1–9 (in Russian).
9. Mayev, N. 1873. In: *Materialy dlya statistiki Turkestanskogo kraya. Ezhegodnik (Materials for statistics of the Turkestan region. Yearbook)*, 7, 294–325 (in Russian).
10. Mahmud al-Kashgari. 2010. *Diwan lugat at-turk (Compendium of the languages of the Turks): v 3 t. Rustamov, A. R. (translate from Arabian), Kormushin, I. V. (ed.)*. Moscow: “Vostochnaya literature” Publ., vol. 1 (in Russian).
11. Mahmud al-Kashgari. 2005. *Diwan Lugat at-Turk (Compendium of the languages of the Turks)* / Auezova, Z.-A. M. (translator, preface and comments). Almaty: “Dayk-Press” Publ. (in Russian).
12. Patsevich, G. I. 1949. In: *Vestnik Akademii nauk KazSSR (Bulletin of the Academy of Sciences of the Kazakh SSR)*, 4, 80–85 (in Russian).
13. Divanü Lûgati't-Türk Tercümesi (Compendium of the languages of the Turks Translation). 1939–1941. Çeviren Besim Atalay. Vol. I. Ankara (in Turkish).
14. Mahmud Kashgari. 2001. *Diwan Lugat at-Turk (Compendium of the languages of the Turks)*. Vol. 1. Beijing (in China).

Мүдделер қақтығысы туралы ақпаратты ашу. Автор мүдделер қақтығысының жоқтығын мәлімдейді.
/ Раскрытие информации о конфликте интересов. Автор заявляет об отсутствии конфликта интересов.
/ Disclosure of conflict of interest information. The author claim no conflict of interest.

Мақала туралы ақпарат / Информация о статье / Information about the article.
Редакцияға түсті / Поступила в редакцию / Entered the editorial office: 09.11.2020.
Рецензенттер мақұлдаған / Одобрено рецензентами / Approved by reviewers: 16.11.2020.
Жариялауға қабылданды / Принята к публикации / Accepted for publication: 23.11.2020.